

Ба Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-017
назди Институти иқтисодиёт ва демографияи
Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон
734024, ш. Душанбе, кӯчаи Айни 44,

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Турсунов Хушруз Муталибович дар мавзуи “Такмили
механизми идоракунии низоми гумруки Тоҷикистон” барои дарёфти
дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.66.04
Такмил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо

1. Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисос ва
самтҳои илм, ки аз рӯи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст.
Таҳқиқоти диссертатсионӣ мутобиқи бандҳои зерини Шиносномаи
номгӯи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз
рӯи ихтисоси 08.00.06.04 - “Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо
ва комплексҳо” иҷро карда шудааст: б.10.2. Моҳият, сохтор ва
вижагиҳои фарқкунандаи идоракунии низомҳои иқтисодиву иҷтимоӣ,
тамоюлҳои асосӣ ва самтҳои инкишофи он дар шароити ҷаҳонишавӣ,
инкишофи ҳамкориҳо ва бизнеси байналмилалӣ; б.10.3. Сиёсати давлатӣ,
механизмҳо, методҳо ва технологияҳои таҳия ва татбиқи он. Стратегия
ва тактика дар амалисозии сиёсати давлатӣ. Вижагиҳои коркард ва
татбиқи сиёсати давлатӣ дар бахшҳои иҷтимоӣ ва иқтисодиёт.
Идоракунии давлатии низоми андоз, гумрук ва маҷмаи иқтисоди
беруна. Идоракунии дар бахши давлатии иқтисодиёт, шаклҳои ҳамкориҳои
давлат ва бахши хусусӣ. Идоракунии амволи давлатӣ. Тарҳрезӣ, таҳияи
усулҳо ва воситаҳои ташкили истеҳсоли неъматҳои ҷамъиятӣ,
хизматрасрониҳои иҷтимоӣ дар иқтисодиёти бахши ҷамъиятӣ (давлатӣ);
б.10.5. Идоракунии системаҳои иқтисодӣ, усул (принсипҳо), шаклҳо ва
механизмҳои амалисозии он. Механизмҳои институтсионалии
идоракунии низомҳои иқтисодиву иҷтимоӣ. Идоракунии тағйирот дар
системаҳои иқтисодӣ. Назария ва амалияи идоракунии инфрасохторҳои
иҷтимоиву истеҳсолӣ, сохторҳои интегратсионӣ ва равандҳои
интегратсияи бизнес.

2. Мубрамияти мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ. Тезутунд
шудани рақобат дар бозорҳои ҷаҳонӣ аз ҳар як мамлакат коркард ва

амалигардонии сиёсати ба ташаккули амнияти иқтисодии давлат нигаронидашударо талаб менамояд мебошад. Аз ин лиҳоз, амалигардонии низоми гумрукии мувафақ дар асоси таъмини истифодаи нисбатан самараноки воситаҳои назорати гумрукӣ ва танзими мубодилаи молу воситаҳои нақлиёт, иштироки фаъолона дар савдои хориҷӣ ва ҳавасмандгардонии рушди миллӣ, яке аз вазифаҳои муҳими Ҳукумати мамлакат мебошад. Вазъи кунунии соҳа нишон медиҳад, ки идоракунии фаъолияти гумрукӣ яке аз соҳаҳои идоракунии давлатӣ дар самти иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакат мебошад.

Бо назардошти ин, Ҳукумати мамлакат оид ба коҳиш додани сатҳи вобастагии иқтисодӣ мамлакат аз бозори берунӣ чораҳои қатъӣ меандешанд. Аз он ҷумла, барои таъсиси замина барои гузариш аз модели аграрӣ ба модели индустриалӣ-аграрии иқтисодӣ ва таъмини рушди бозори дохилӣ чораҳои мушаххас бояд андешида шаванд.

Дар “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” ба таври равшан ишора шудааст, ки ҳадафи олии рушди дарозмуҳлати баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии мамлакат дар заминаи таъмини рушди устувори иқтисодӣ имконпазир мебошад.

Яке аз вазифаҳои стратегияи ҷумҳурӣ низоми тадбирҳои мебошанд, ки барои дарёфти бахш ё соҳаи мушаххаси иқтисодӣ мамлакат, афзалиятҳои муайян дар бозори ҷаҳонӣ ва ҳимояи бозори дохилӣ аз рақобати молҳои воридотӣ равона шудаанд. Амалисозии ин вазифаҳо ва ҳадафҳои стратегӣ аз марҳилаҳои ташаккули стратегияи давлат дар соҳаи муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ вобаста мебошад, ки онҳо аз муҳтавои сиёсати иқтисодии берунии давлат сарчашма мегиранд.

Аз ин лиҳоз аҳамияти ташкили самараноки бахши иқтисодии берунии иқтисодӣ ва танзими фаъолияти иқтисодии берунӣ, ки дар он воситаҳои низоми гумрукии ҷумҳурӣ нақши марказӣ доранд, торафт баланд мегардад.

Дар низоми амалисозии вазифаҳои стратегияи давлат ва сиёсати иқтисодии берунӣ восита ё механизми нисбатан қобили фаъолият ин низоми гумрук мебошад. Низоми гумрук ва зимнан сиёсати гумрукӣ таърихан шаклҳои аввалине буданд, ки бо ёрии онҳо давлат савдои хориҷиро танзим мекард. Низоми гумрук на танҳо ҳамчун ҷузъи таркибии сиёсати давлат, балки ҳамчун қисми низоми иқтисодӣ баромад менамояд. Муносибати иқтисодӣ нисбат ба баҳогузори сиёсати гумрукӣ бо иҷрои сиёсати иқтисодии дохилӣ ва берунии давлат алоқаманд мебошад. Ин бо интихоби амсилаи муносиби низоми

муносибати байниҳамдигарӣ бо субъектҳои хоҷагии ҷаҳонӣ дар самти мувофиқати ҳамоҳанги протексионизм ва савдои озод муайян карда мешавад.

Айни замон, дар шароити гузариши ҷумҳурӣ ба марҳилаи нави рушд ва тавсеаи фаъолияти иқтисодии хориҷие, ки бо фаъолгардонии кишвар дар робитаҳои хоҷагидорӣ ҷаҳонӣ алоқаманд мебошанд, таъмини рушди муносибатҳои гумрукӣ ва такмили методҳо ва воситаҳои танзими гумрукии фаъолияти иқтисодии берунӣ талаб карда мешавад. Ин пеш аз ҳама, ба ҷустуҷӯи механизмҳои нави такмили фаъолияти гумрукӣ дар самти мувофиқгардонии он ба меъёрҳои байналмилалӣ ва рушди таъминоти илмӣ-методӣ, ҳуқуқӣ ва иттилоотии умуман низоми гумрук боис мегардад.

3. Саҳеҳӣ ва навигонии илмӣ таҳқиқот ва натиҷаҳои гирифташуда. Ба андешаи мо унсурҳои илмӣ таҳқиқот ва натиҷаҳои диссертатсия, ки муаммоҳои илмӣ аз тарафи муаллиф гузошташударо хеле саҳеҳ нишон медиҳанд, чунинанд:

- асосноккунии назариявӣ ва методологии сиёсати иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи гузариш, ки яке аз самтҳои асосии татбиқи ислоҳоти кулӣ дар соҳаи гумрукӣ буда, ҳадафи сиёсати давлатӣ оиди такмили механизми идоракунии низоми гумруки мебошад, пешниҳод гардидааст;

- бо назардошти ақидаи муаллиф идоракунии низоми гумрук ҳамчун низоми мураккаб баромад мекунад, ки он занҷираи бо таври системавӣ бо ҳам алоқаманди вазифаҳо (амалҳо)-ро ташкил медиҳад; маҷмӯи сохтори ташкилӣ ва механизмҳои идоракунии муосир, ки дар дохили низом таъин шудаанд, коркард карда шудааст;

- ташаккул ва рушди низоми гумруки ҷумҳурӣ дар ҳошияи либеризатсияи фаъолияти савдои берунӣ, дигаргуниҳо дар шартҳои муносибатҳои иқтисодии берунӣ, қисмҳои таркибии асосии алоқаҳои хоҷагидорӣ ҷаҳонӣ ва инчунин хосият ва дараҷаи дохилшавӣ ба тақсимооти байналмилалӣ меҳнат ва мубодилаи молҳо даврабандӣ ва муайян карда шудааст;

- ҳамкориҳои байниҳамдигарии ташкилӣ-иқтисодии ҳамаи сохторҳои низоми гумруки ҷумҳурӣ дар соҳаи таҳқиқоти маркетингӣ истифодаи оқилонаи механизмҳои логистикӣ, интиқоли самаранокӣ мусодираҳо, муқаррарномаҳои воқеии арзиш ва татбиқи онҳо, тақсимооти одилонаи даромадҳои аз молҳои мусодирашуда бадастаома асосно карда шудааст;

- алгоритми равандҳои таъминоти иттилоотии идоракунии низоми гумрук ва ташаккули низоми нишондиҳандаҳо ва меъёрҳои баҳогузориҳои самаранокии идоракунии низоми гумрук, ки аз ҳадафҳо ва вазифаҳои фаъолияти гумрукӣ сарчашма мегиранд, коркард карда шудааст;

- барои таҳияи стратегияи рушди сиёсати кадрӣ низоми гумрук дар асоси муносибатҳои умумиметодологӣ ва ташкилӣ, алгоритми коркарди сиёсати кадрӣ низоми гумрук, ки аз як қатор марҳилаҳои пайдарҳам иборат мебошад, пешниҳод гардидааст.

4. Дарачаи асоснокӣ ва саҳеҳ будани натиҷаҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳои, ки дар диссертатсия оварда шудаанд. Масъалаҳои дар диссертатсия гузошташуда ҷанбаҳои муҳими методологӣ ва методии механизми идоракунии низоми гумрукии мамлакат мебошад. Ҳануз ҳам дар адабиёти илмӣ нисбати муносибатҳои ташкиливу иқтисодии идоракунии низоми гумрук ақидаи ягона вучуд надорад.

Дар раванди таҳқиқоти диссертатсионӣ, усулҳои абстрактӣ-мантиқӣ, иқтисодӣ-математикӣ, усули мувозинатӣ, инчунин ҳисобҳои гуногуни пешгӯӣ дар асоси омӯзиши маълумоти омории ҷумҳурӣ, қонунҳо ва санадҳои қонунгузориҳои Ҳукумат, мақолаҳои илмӣ, таҳқиқоти назариявӣ ва амалии иқтисодчиёни муосир истифода шудаанд. Дар асоснок намудани муқаррароти асосии диссертатсия, маводи конфронсҳои илмӣ ва амалӣ, нашрияҳо дар матбуоти даврӣ ва ғайра истифода шудаанд.

Дар диссертатсия муаллиф хулосаҳои назариявиро дар асоси Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо ва санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумотҳои омории Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, барномаҳои давлатӣ ва соҳавӣ, стратегияҳои давлатӣ, маводҳои конфронсҳои илмӣ, монографияҳо истифода намудааст.

5. Аҳмияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо. Дар боби якум «Асосҳои назариявӣ ва методологӣ идоракунии низоми гумрук» муаллиф мафҳум ва мундариҷаи назариявиро оид ба мухтаво ва вазифаҳои низоми гумрук хулосабандӣ намудааст.

Муаллиф моҳияти низоми гумрукиро таҳлил намуда, чунин қайд менамоянд «Дар адабиёти илмӣ доир ба моҳияти низоми гумрук тавсифҳои гуногун зиёд ба назар мерасанд. Масалан дар луғати калони иқтисодӣ чунин омадааст: маҷмуи воситаҳо ва методҳои танзими

давлатии интиқоли молу воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади мамлакат, аз он ҷумла боғоч, интиқолоти почта ва молҳо (ҳамчунин молҳои транзитӣ); яке аз қисмҳои муҳим низоми танзими давлатии фаъолияти иқтисодии беруна. Яке аз унсурҳои марказии низоми гумрук - ин хадамоти давлатии гумрукӣ мебошад». Дар луғати ҳуқуқӣ бошад, он ба таври зайл оварда шудааст: «мафҳуми нисбатан умумӣ ва маҷмуиест, ки он нафақат сохторҳои давлатӣ ва сохторҳои дигарӣ таъминкунандаи амалигардии сиёсати гумрукиро тавсиф менамояд, балки ҳамзамон шаклҳои амалии фаъолияти онҳо, инчунин қонунгузориҳои гумрукӣ» (саҳ. 18). Бартарияти таҳлили назариявии муаллиф дар он аст, ки ӯ оиди низоми гумрукӣ нигоҳи худро дорад. Бо ақидаи мо низоми гумрук ин маҷмуи элементҳо ва ҷузъҳои таркибии бо ҳам алоқанди ниҳоди гумрук (шакл, восита ва методҳо) мебошад, ки дар пояи муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ ташаккул ва рушд ёфта, тавассути идора ва танзими воридоту содирот танзими давлатии фаъолияти иқтисодии берунаи мамлакатро таъмин менамояд. Ҷузъҳои таркибии онро сатҳҳои гуногуни мақомоти гумрук ташкил медиҳанд, ки онҳо умумияти функсионалӣ ва ягонагӣ дошта, дар доираи низоми ягонаи марказонидашуда фаъолият мекунанд (саҳ. 19).

Ба назари муаллиф (саҳ. 22) ҷанбаҳои назариявии такмили идоракунии низоми гумрукии Тоҷикистонро ҷамбааст намуда, муаллиф самтҳои тамили низоми гумрукиро пешниҳод менамояд. “Шубҳае нест, ки вобаста аз ворид намудани тағйирот ба сиёсати савдои хориҷии мамлакат, инчунин ҷораҳои давлатӣ оид ба танзими фаъолияти иқтисодии берунӣ ва мутаносибан ҷораҳои сиёсати гумрукӣ тағйир меёбанд. Ин тағйирот дар натиҷаи рушди алоқаҳои хоҷагидорӣ ҷаҳонӣ ҷумхурӣ ба амал меоянд, ки иштирокчиҳои бевоситаи он давлат мебошад. Дар натиҷаи тағйирёбии ҷораҳо оид ба танзими фаъолияти иқтисодии берунӣ табиист, ки таркиби воситаҳои амалисозии сиёсати гумрукӣ ва таъсири он ба фаъолияти гумрук низ дигаргун мешавад” (саҳ. 25).

Дар боби дуюм «Арзёбии ҳолати муосири рушди низоми гумрук ва механизми иқтисодии идоракунии он» ҳолати танзими гумрукии фаъолияти иқтисодии хориҷии Ҷумхурӣ ва механизми ташкиливу иқтисодии идоракунии низоми гумрук ва ҳамзамон сатҳи таъминоти молиявии идоракунии низоми гумрук мавриди таҳлил қарор дода, қайд гардидаат, ки “Ҳукумати ҷумхурӣ имрӯзҳо барои коҳиш додани вобастагии иқтисодии мамлакат аз бозори берунӣ тадбирҳои қатъӣ

меандешад. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар айни замон дар соҳаи ба пеш ҳаракат додани сиёсати иқтисодии берунии худ муваффақиятҳои назаррасро соҳиб шудааст, вале дигаргуниҳои институтсионалии соҳаи муносибатҳои иқтисодии берунӣ, ки ҳоло дар ҷумҳурӣ амалӣ гардида истодаанд, боиси зарурати ташаккули хосияти нави муносибатҳо бо ҷаҳони берунӣ гардиданд” (саҳ. 84).

Яке аз руқунҳои иқтисоди миллӣ иқтисоди кушодаи ҷумҳуриро, ки ҳоло он зиёда аз 70%-ро ташкил медиҳад, дисертант таҳлил намуда, чунин қайд мекунад. “Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки умуман иқтисодиёти комилан кушод вучуд надорад, аз ин рӯ, дар ҷумҳурӣ наметавонад он мутлақо кушод бошад. Иқтисодиёти кушод ба фаъл гардидани иловашавии ашёи хоми мамлакатҳои тараққикарда боиси гардида, маҳсулоти тайёри ватаниро ҳатто дар бозори дохилии худӣ ба фурӯш баромардан имконнопазир мегардад. Бинобар ин, сиёсати иқтисодии берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд барои ҳимояи манфиатҳои миллии худ нигаронида шуда, сатҳи кушодии иқтисодиёти ватанӣ бояд ба эҳтиёҷоти саноатикунони мамлакат ва ҳалли масъалаҳои амалигардонии бозсозии сохтори сифатнок мутобиқат намояд” (саҳ. 86).

Дар боби сеюм “Роҳҳои асосии тақмили механизми идоракунии низоми гумрук” масъалаҳои таъминоти иттилоотӣ-таҳлилии идоракунии низоми гумрук ва тақмили механизми идоракунии он арзёбӣ ва таҳлил шудаанд. Ҷанбаҳои асосии таъмини иттилоотии идоракунии низоми гумрукиро таҳлил намуда, дисертант чунин қайд менамояд “Сифатнокӣ ва самаранокии идоракунии низоми гумрук дар ҳамаи сатҳҳои он аз сатҳи таъминнокии иттилоотӣ вобаста мебошад. Тавре, ки маълум аст иттилоот яке аз захираҳои калидӣ мебошад, ки самаранокии фаъолияти идоракуниро муайян месозад. Дар назарияи идоракунӣ иттилоот ҳамчун маҷмуи маълумот оид ба тағйироти дар низом ба амалоянда баррасӣ карда мешавад, ки сатҳи номуайянии донишҳои моро дар бораи объект нисбатан коҳиш мекунад. Иттилоот барои иҷрои вазифаҳои хизматӣ ва воситаҳои иртиботии хизматӣ ҳамчун захира истифода бурда мешавад ва он - предмет, восита ва маҳсулоти меҳнати идоракунӣ маҳсуб меёбад” (саҳ. 132-133).

Дар диссертатсия саҳми иқтисодии кадрӣ дар идоракунии низоми гумрукиро таҳлил намуда, муаллиф чунин қайд менамояд: “Дар шароити фаъолияти устувори низоми гумруки ҷумҳурӣ рушди равандҳои инноватсионӣ, пеш аз ҳама, дигаргуншавии рақамии фаъолияти гумрук,

ки зиёдшавии шумораи кормандонро пешбинӣ намекунад, бояд ба ҷойивазкунии кадрҳо ва ҷалби мутахассисони баландихтисос диққати ҷиддӣ дода шавад. Дар низоми гумрук инчунин ҳавасмандӣ ба кадрҳои соҳибкасби дорои ҳам ихтисоси иқтисодӣ ва ҳам ихтисоси ҳуқуқшиносӣ, яъне мутахассиси дорои касби иқтисодчӣ-ҳуқуқшинос, зиёд аст. Зеро онҳо метавонанд вазифаҳои гумрукро дар сатҳи нисбатан баланди самаранокӣ анҷом диҳанд” (саҳ. 163).

6. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба шаклгирии диссертатсия.

Новобаста аз дастовардҳои илмӣ муаллиф дар диссертатсия якчанд камбудихо ҷой доранд:

1. Хуб мешуд, ки муаллифи диссертатсия вобаста ба афзалиятҳо ва маҳакҳои ҳуҷҷатҳои ҳуҷҷатҳои стратегии мамлакат ҷанбаҳои назривии такмили механизми идоракунии низоми гумрукии мамлакатро пурратар асоснок менамуд.

2. Дар диссертатсия арзёбии сатҳи таъминоти молиявии идоракунии низоми гумрук ба таври кофӣ баррасӣ шуданд, аммо сарчашмаҳои таъмини молиявии идоракунии низоми гумрук мушахасс нашудаанд;

3. Диссертант ҷанбаҳои асосии иттилоотӣ таҳлили идоракунии низоми гумрукиро ба таври кофӣ таҳлил намудааст. Диссертатсия бурд мекард, агар дар он барои беҳтар намудани низоми идоракунии низоми гумрук, муаллиф таҳлил ва пешниҳодҳо масъалаи дар Хадамоти гумрук истифода бурдани технологияҳои инноватсионии назорати гумрукро беҳтар баррасӣ менамуд.

4. Доир ба вазъи ҷорӣ СИАЯ гумрукӣ ва нақши он дар таъмини шаффофияти низоми гумруки мамлакат маълумоти кофӣ оварда шудааст, вале агар доир ба нақшаҳои минбаъдаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳким бахшидани ин самт равшанӣ андохта мешуд кор боз ҳам ранги дигар мегирифт.

Таъкид кардан зарур аст, ки эродҳои зикрғадида сифат ва аҳамияти илмию амалии диссертатсияро паст намекунад ва онҳо хусусияти тавсиявӣ доранд.

7. Мутобиқати тахассуси илмӣ довталаб ва мувофиқати диссертатсия ба тартиби додани дараҷаи илмӣ

Тахассуси илмӣ довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ Турсунов Хушруз Муталибович ба ихтисоси 08.00.06.04 - Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо мутобиқат мекунад.

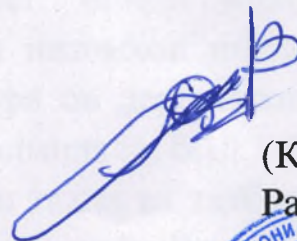
Дар хулоса бояд қайд намуд, ки камбудихо номбарғадида ба мазмуну муҳтавои диссертатсияи мазкур дар мавзуи “Такмили

механизми идоракунии низоми гумруки Тоҷикистон” таъсири ҷиддӣ намерасонанд. Дар умум, кори диссертатсионии мазкур таҳқиқоти илмӣ мустақилона ва ба пуррагӣ анҷомёфта буда, навғониҳои илмӣ ва амалиро дар худ таҷассум менамояд.

Автореферат ва мақолаҳои аз ҷоп баровардаи муаллиф дар худ таркибу мундариҷаи асосии диссертатсия ва навғонии илмӣ онро ифода мекунанд.

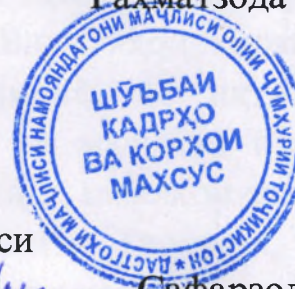
Умуман рисолаи пешниҳоднамудаи Турсунов Хушруз Муталибович як асари мукаммали илмиро таҷассум менамояд, ки дар асоси маводҳои васеъ омода шудааст. Таҳқиқот бешубҳа муҳим буда, бо аҳамияти назариявӣ ва амалӣ фарқ мекунад ва ба талаботи Комиссияи Олии Аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгу буда, диссертант барои дарёфти дараҷаи унвони илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 -Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексо созвор мебошад.

Доктори илмҳои иқтисодӣ,
Вакили Маҷлиси Намояндагони
Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон

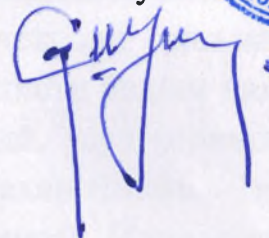

(Қудратов Р.Р.)
Раҳматзода Рустам

Имзои Қудратов Р.Р. (Рустам Раҳматзода)-ро
тасдиқ менамоям.

Сардори шуъбаи кадрҳо ва коргузори махсуси
МН МО Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сафарзода Ф.С.